

1. L'ALFABET I LA PRONÚNCIA DEL LLATÍ

<http://www.ub.edu/hesperialatina/index.html>

Tots els continguts estan registrats amb una llicència Creative Commons

1. L'ALFABET I LA PRONÚNCIA DEL LLATÍ

ALFABET LLATÍ	
MAJÚSCULA	NOM
A	<i>a</i>
B	<i>be</i>
C	<i>ce</i>
D	<i>de</i>
E	<i>e</i>
F	<i>ef</i>
G	<i>ge</i>
H	<i>ha</i>
I	<i>i</i>
K	<i>ka</i>
L	<i>el</i>
M	<i>em</i>
N	<i>en</i>
O	<i>o</i>
P	<i>pe</i>
Q	<i>qu</i>
R	<i>er</i>
S	<i>es</i>
T	<i>te</i>
V	<i>u</i>
X	<i>ix</i>
Y	<i>hy</i>
Z	<i>zeta</i>

1.1. L'ALFABET

L'alfabet llatí tenia 23 lletres, incloses X, Y i Z (aquestes s'empraven per transcriure termes tècnics i noms propis de llengües estrangeres, especialment del grec).

Ja en el renaixement, Antonio de Nebrija (1492) i Pierre de La Ramée, més conegut com a Petrus Ramus, van proposar les últimes reformes de l'alfabet llatí, que consistien a diferenciar gràficament *i*, *u* en relació amb la seva pronúncia com a vocal o com a consonant:

VOCAL	CONSONANT
<i>ī ī</i>	J j
U u	<i>V v</i>

D'aleshores ençà, les diverses llengües que han adoptat l'alfabet llatí han conservat les grafies de jota i be baixa, lletres que són conegudes universalment com a *lletres ramianes*.

1.1.1. Les xifres romanes

Les lletres de l'alfabet servien en llatí, com en altres llengües de l'antiguitat, per escriure de manera abreujada les quantitats numèriques.

XIFRES ROMANES			
I	<i>unus</i> 'u'	C	<i>centum</i> 'cent'
V	<i>quinque</i> 'cinc'	D	<i>quingenti</i> 'cinc-cents'
X	<i>decem</i> 'deu'	M	<i>mille</i> 'mil'
L	<i>quingenta</i> 'cinquanta'		

1.2. LA PRONÚNCIA DEL LLATÍ

Tot i que la pronúncia del llatí és força semblant a la del català o a la del castellà, cal tenir present, però, algunes característiques pròpies:

1.2.1. La quantitat

Segons el temps invertit en la pronúncia de cada so vocàlic, aquest podia tenir quantitat llarga o quantitat breu.

La quantitat llarga s'assenyala convencionalment amb una ratlleta horitzontal col·locada damunt de la vocal, així: *ā, ē, ī, ō, ū*.

La quantitat breu s'indica amb aquest signe diacrític \breve col·locat damunt de la vocal, així: *ă, ě, ĭ, ǒ, ů*.

La quantitat era en llatí un tret distintiu tan fonèticament com semàntica i morfològica. Així, per exemple, *ănus* 'dona vella' s'oposava semànticament *ānus* 'anell', *ĭeuis* 'lleu' / *lēuis* 'llis', etc., cf. el valor distintiu en català entre vocals obertes i tancades en mots com ara 'os' i 'ós', 'net' i 'nét'.

La dificultat per a nosaltres de diferenciar la quantitat ha fet que els diccionaris llatins donin generalment la quantitat llarga de les vocals i, fins i tot, alguns diccionaris, com ara el *Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana*, a més d'indicar la quantitat llarga de les vocals, donen també la quantitat breu.

1.2.2. L'accentuació

Les paraules llatines solament podien ser planes o esdrúixoles. Tres són les normes bàsiques d'accentuació:

1) Les paraules de dues síl·labes compleixen la llei del bisil·labisme, segons la qual totes són planes:

Ex.: *uō-tum* 'vot'
tō-tus 'tot'.

2) Les paraules de tres o més síl·labes actuen segons la llei de la penúltima, que estipula el següent:

a) Quan la penúltima síl·laba tenia quantitat llarga, el mot era considerat pla des del punt de vista accentual.

Ex.: *cap-tī-uus* 'captiu' [kaptíuus]
of-fi-cī-na 'taller' [offikína].

b) Quan la penúltima síl·laba era de quantitat breu, el mot era considerat esdrúixol des del punt de vista accentual.

Ex.: *me-dī-cus* 'metge' [médikus]
ex-tra-nē-us 'estrany' [ekstráneus].

Així, doncs, la posició de l'accent variava en funció de la quantitat de la penúltima síl·laba. Per exemple:

<i>amat</i>	'(ell) estima':	plana, atès que té dues síl·labes
<i>amāmus</i>	'(nosaltres) estimem':	plana, atès que la penúltima síl·laba és llarga
<i>amabāmus</i>	'(nosaltres) estimàvem':	plana, atès que la penúltima síl·laba és llarga
<i>amīcus</i>	'amic':	plana, atès que la penúltima és llarga
<i>amicitīa</i>	'amistat':	esdrúixola, atès que la penúltima síl·laba és breu.

1.2.3. Les vocals

En llatí hi ha tres vocals pròpiament dites *a*, *e*, *o* que tenien, en raó de la quantitat, les realitzacions següents:

VOCALS		EXEMPLES
a	ǎ	<i>ǎmor</i> 'amor'
	ā	<i>admīrātio</i> 'respecte', 'admiració'
e	ĕ	<i>lĕuis</i> 'lleuger'
	ē	<i>lēuis</i> 'llis'
o	ŏ	<i>ŏdŏrus</i> 'olorós'
	ō	

1.2.4. Les semivocals

Són dues: *i*, *u*. Reben el nom de *semivocal* perquè poden actuar bé com a nucli de síl·laba, és a dir, com a vocal, bé com a consonant en contacte amb una vocal.

SEMIVOCALS		EXEMPLES
<i>i</i>	\bar{i}	<i>amīcus</i> 'amic'
	[i]	<i>omnīum</i> 'de tots'
	<i>i</i> + vocal + cons. = [y]	<i>iam</i> [yam] 'ja'
<i>u</i>	\bar{u}	<i>ūsūs</i> 'ús'
	[u]	<i>uideo</i> [wídeo] '(jo) veig'
	<i>u</i> + vocal + cons. = [w]	

1.2.5. Els diftongs

En el sistema vocàlic llatí hi havia tres diftongs: *ae*, *oe* i *au*. Amb relació a la quantitat, els diftongs eren llargs, fet lògic si hom té present que un diftong està constituït per dos elements vocàlics.

Ex.: *caepa* 'ceba'
poena 'pena'
aurum 'or'

Nota:

En paraules d'origen grec i en algunes partícules, la combinació *eu* podia ser considerada excepcionalment com a diftong, per ex.: *Europa* (gr. Εὐρώπη), *neu* (resultat de l'apòcope de *neue*). Algunes gramàtiques inclouen també com a diftongs *ei*, *oi*, *ui*, que, en realitat, són o adaptacions dels grec (la interjecció *hei!*) o bé crasis (els adverbis *deinde*, *proinde* [compostos tots dos d'*inde*] i les formes *cui* i *huic*, datius pertanyents a la flexió pronominal).

1.2.6. Les consonants

Hi havia disset consonants. Si bé la majoria tenien una pronúncia igual o molt similar al català, hi havia també diferències substancials.

CONSONANTS		EXEMPLES		
b	[b]	<i>bonus</i>	[bónus]	'bo'
c	[k]	<i>ciconia</i>	[kikónia]	'cigonya'
	<i>ch</i> + vocal = [k]	<i>schola</i>	[skóla]	'escola'
d	[d]	<i>dea</i>	[déa]	'deessa'
f	[f]	<i>familia</i>	[família]	'família'
g	[g]	<i>lego</i>	[légo]	'llegeixo'
		<i>gero</i>	[géro]	'porto'
		<i>gibba</i>	[gíbba]	'gepa'
	<i>gu</i> + <i>e/i</i> = [gw]	<i>unguentum</i>	[unɣwéntum]	'ungüent'
		<i>sanguis</i>	[sáɣwis]	'sang'
h	—	<i>honor</i>	[ónor]	'honor'
k	[k]	<i>kalendarium</i>	[kalendárium]	'calendari'
l	[l]	<i>locus</i>	[lókus]	'lloc'
m	[m]	<i>mater</i>	[máter]	'mare'
n	[n]	<i>non</i>	[non]	'no'
	<i>nc</i> = [ɲk]	<i>ancora</i>	[áɲkora]	'àncora'
	<i>ng</i> = [ɲg]	<i>angulus</i>	[áɲgulus]	'angle'
	<i>nqu</i> = [ɲk]	<i>inquietus</i>	[iɲkwiétus]	'inquiet'
p	[p]	<i>pugna</i>	[púɣna]	'lluïta'
	<i>ph</i> + vocal = [f]	<i>phalanga</i>	[faláɲga]	'palanca'
		<i>phantasma</i>	[fantásma]	'fantasma'
q	<i>qu</i> + vocal = [kw]	<i>quoque</i>	[kwókwe]	'també'
		<i>qui</i>	[kwi]	'qui'
r	[r]	<i>aurum</i>	[áurum]	'or'
s	[s]	<i>sal</i>	[sal]	'sal'
t	[t]	<i>templum</i>	[témplum]	'temple'
	<i>th</i> + vocal = [t]	<i>theatrum</i>	[teátrum]	'teatre'
x	[ks]	<i>sex</i>	[seks]	'sis'
z	[ds]	<i>zona</i>	[dsóna]	'zona'

